

Відгук
офіційного опонента кандидата філософських наук
Шкіль Світлани Олександрівни
на дисертацію Лінніка Юрія Володимировича «Розвиток Української
Православної Церкви у контексті суспільно-політичних трансформацій
(1988-2015)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Останніми роками Україна стала жертвою відвертої агресії з боку Російської Федерації, яка має незліченні претензії реваншистського та імперіалістичного характеру. Серед численних засобів впливу на Україну агресор відверто застосовує і власний потенціал релігійно-конфесійної політики. Будь-яка проукраїнська реакція на приховані та відверті агресивні дії, сприймається вкрай негативно. Здається, що ми цілком несподівано повернулися до міжконфесійних протистоянь початку 1990-х років. І ці протистояння супроводжуються системними звинуваченнями України у порушенні прав віруючих з боку країни, яка навіть законодавчо заборонила місіонерську діяльність і арештовує тираж Євангеліє за підозрою у екстремізмі. І здоровий глузд, і християнська совість, підказують, що найбільша релігійна організація України, якою є УПЦ, мала б бути на боці України у часи нових складних викликів для держави і суспільства. Однак, ми всі є свідками, як при миротворчій риториці УПЦ стає для української держави і суспільства стороною обвинувачення. Останніми роками керівництво УПЦ протиставило себе Україні, і робить усе можливе, щоб негативну позицію щодо України зайняли і клір, і миряни цієї юрисдикції. Для багатьох релігієзнавців такий розвиток подій став несподіванкою, оскільки останні роки правління митрополита Володимира вселяли надію на проукраїнський вектор розвитку УПЦ як основний і незмінний. Дисертація Ю.В.Лінніка гостро актуальна саме через те, що дозволяє відповісти на питання про корені сучасної кризи. Дисертант доводить, що справа не лише у впливі Москви, який зростав останніми роками на фоні патологічної слабкості і несамотійності сучасного керівництва УПЦ. Справа також у

внутрішній слабкості УПЦ, у тому що за усі роки від свого виникнення як автономної церкви до сьогодення УПЦ не розвивалася як цілісний церковний організм, який свідомо ставить собі певні цілі та досягає їх, який сповідує певні цінності та діє відповідно до визначених принципів. Усі роки існування УПЦ була «великим хворим України». Перелік «хвороб», які описані у дисертації Ю.В.Лінніка вражає, і тут згадаємо лише основні: авторитаризм, на зміну якому прийшли безвідповідальність і фаворитизм; залежність від політико-економічних еліт, від «десекуляризації згори», при якій будують храми не народ, а спонсори з числа олігархів; боротьба за владу всередині юрисдикції, при якій забувають не лише про моральні принципи та навіть не бережуть честь корпоративного мундиру; розрив між образом УПЦ, який культивувався офіційно, і реальним станом речей. Ю.В. Лінник цілком вірно доводить, що корені сучасної кризи УПЦ, яка на наших очах поглиблюється, знаходяться у далекому і недалекому минулому цієї юрисдикції. А тому весь її розвиток потребує детального і чесного аналізу, який би уникав недоречних для релігієзнавства двох крайнощів. По-перше, слід уникати бездумної апології шляхів розвитку УПЦ, що характерно для самих представників УПЦ. По-друге, слід уникати загального очорнення УПЦ, що часто буває з боку конкурентів у боротьбі за душі та гаманці. Релігієзнавчий аналіз повинен бути об'єктивним, і Юрію Лінніку вдається зберігати об'єктивність протягом всього дослідження.

Червоною ниткою через все дослідження проходить думка, що розвиток УПЦ зумовлювався перш за все зовнішніми викликами і обставинами. У першому розділі серед іншого дається комплексний аналіз особливостей канонічного становища українського православ'я і пояснюється обмеженість можливостей розвитку УПЦ. Зокрема, автор доводить, що статус УПЦ згідно із томосом 1990 року є невизначеним, оскільки надана автономія скоріше віртуальна, ніж реальна. Для Константинопольського патріархату УПЦ – це лише сукупність епархій Московського патріархату в Україні, яка навіть немає автономного статусу.

Дисертант пояснює також, якими є системні труднощі при постановці питання про автокефальний статус для УПЦ. Разом із тим, Юрій Ліннік правильно вказує, що надання автокефалії Польській Церкві 1951 року або відновлення автокефалії Грузинської Православної Церкви в 1943 році, давали керівництву УПЦ в 1991 році надію на можливість досягнення автокефального статусу за умови надання відповідного томосу РПЦ і визнання його Константинопольською патріархією. Нажаль, цей шанс не було використано. Як показує Юрій Ліннік у другому розділі дисертації природній розвиток УПЦ до повної самостійності було перервано діяльністю керівництва РПЦ, яка з осені 1991 року розпочала активну політику збереження єдності Московської патріархії на пострадянському просторі за будь-яку ціну. Важливо, що у цьому розділі дисертант показує повну обґрунтованість постанови про необхідність автокефалії, яку прийняв помісний собор УПЦ 1-3 листопада 1991 року. Політично мотивованим був не рух УПЦ до автокефалії, а спротив цьому процесу з боку церковної і світської Москви. Цікаво, що дисертант доводить необхідність говорити про УПЦ формації 1992 року як про самостійне явище із власною специфічною ідентичністю, що задана суперечливістю між існуванням в якості автономної церкви та буттям невід'ємною частиною РПЦ. Дійсно, УПЦ якою ми її знаємо, народилася внаслідок Харківського собору 1992 року, а попередній етап розвитку був лише підготовчим для цієї юрисдикції.

УПЦ формації 1992 року суттєво залежала від зв'язків із політико-економічними групами в українському політикумі, які повністю або частково орієнтувалися на Росію. У третьому розділі заслуговує на повне схвалення комплексний аналіз взаємодії УПЦ із політичними спонсорами і партнерами за часів правління митрополита Володимира. Додатковим фактором, що стимулював розвиток цієї співпраці для керівництва УПЦ, стала загроза активних дій Константинопольського патріархату в Україні.

Особливо важливим для дисертації є аналіз українофільського повороту в політиці керівництва УПЦ в кінці 2007 року, викликаного

протистоянням Московської патріархії кадровій політиці митрополита Володимира. Дисертант цілком вірно вважає, що так зване «українофільство» було лише засобом боротьби за збереження влади митрополита Володимира і його оточення, і не спричинило повноцінної трансформації самої УПЦ. Ідеологічна боротьба, відстоювання статуту УПЦ, боротьба з русофілами в єпископаті були явищами, пов'язаними із діяльністю в церковно-політичному та інформаційному полі, але не стали програмою життя для єпископату, священства і вірних УПЦ. Можна стверджувати, що митрополит Володимир і його оточення навіть не ставили за мету дійсну українізацію УПЦ, не провадили відповідної кадрової політики, не готувалися до дійсної боротьби за формальну автокефалію УПЦ. Половинчастість і поверховість українофільства митрополита Володимира і його оточенням виявилися у тому, що УПЦ легко і непомітно для самої юрисдикції відмовилася практично від усієї спадщини митрополита Володимира, в 2014-2015 роках конституювавшись по суті як РПЦ в Україні.

Надзвичайно цікавим є аналіз кризи УПЦ в 2014-2015 роках, виявлення багатоаспектності цієї кризи та її системного характеру. Очевидно, що у нових умовах 2014-2015 років УПЦ мала б бути значно більш проукраїнською. В дійсності керівництво УПЦ після деяких вагань вибрало курс проросійський та нігілістичний відносно української держави, суспільства, альтернативних юрисдикцій. Детальний аналіз усіх аспектів кризи є значним внеском в українське релігієзнавство і заслуговує на схвалення.

Текст дисертації дозволяє висловити лише кілька зауважень:

1. На нашу думку, слід було б пояснити, як на розвиток УПЦ вплинули події навколо візиту в Україну папи Івана-Павла II.

2. В останньому розділі можна було б проаналізувати якими були помилки нової влади після перемоги Євромайдану, які сприяли сучасним кризовим явищам в УПЦ.

3. На нашу думку, у дисертації доведено, що для УПЦ характерна постійна криза, і 2014-2015 роки правильно охарактеризовані, як і 1992-й в якості періоду системної і глибокої кризи. Але ці періоди – це лише поглиблення загальних кризових явищ. Ознаками постійної кризи є і практично постійний пошук опори на проросійські політичні сили. І не можливість сформулювати власну програму розвитку, але реактивний характер розвитку, що спричиняє різного роду заходи, спрямовані то проти інших українських юрисдикцій, то проти церковної і світської Москви, то проти Константинопольського патріархату, то проти сучасної української влади. На нашу думку, все це вказує не на те, що УПЦ неповнозрілий суб'єкт в релігійному середовищі, який не може розвиватися свідомо і проактивно, а не реактивно. Але вказує на штучний характер УПЦ, яка об'єднує занадто різноманітний людський контингент, і вже через це не є повноспроможним суб'єктом, але у значній мірі є об'єктом для різних церковно-політичних і суспільно-політичних впливів. Дисертація Лінніка Ю.В., на нашу думку, де-факто підводить до висновку про доцільність масштабного переформатування православного середовища в Україні, і нам здається, що про це необхідно було б згадати у висновках.

Висловлені зауваження не ставлять під сумнів наукові досягнення Юрія Лінніка та мають характер побажань, які можна врахувати у наступній науковій роботі. Дисертація в цілому та в усіх її частинах є ґрунтовним науковим дослідженням, яке демонструє велику ерудицію автора, системний підхід до вивчення матеріалу, вміння володіти науковою методологією та вправно застосовувати її. Тому виявлені недоліки дисертаційної роботи не є суттєвими і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Робота є взірцем релігієзнавчої праці. Завдяки дисертації Юрія Лінніка українське релігієзнавство зробило деякий крок уперед, і цей крок вкрай необхідний у сучасних умовах. Дисертація має велике теоретичне і практичне значення, дозволяє по-новому подивитися на розвиток і перспективи УПЦ, а також

випрацювати практичні рекомендації в області державної релігійної політики.

Після розгляду автореферату та аналізу тексту дисертації Лінніка Ю.В. ми можемо зробити загальний висновок, що виконане дослідження є оригінальним, науково неупередженим, релігієзнавчим за формою та науковим за змістом. Звичайно, дисертація далека від досконалості, але цілком відповідає прийнятим в сучасній українській релігієзнавчій науці стандартам. Автореферат відображає зміст дисертації. Публікації висвітлюють основний зміст роботи. Маємо всі підстави стверджувати, що дисертація Лінніка Юрія Володимировича «Розвиток Української Православної Церкви у контексті суспільно-політичних трансформацій (1988-2015)» є виконаною згідно з сучасними вимогами до написання та оформлення кандидатських дисертацій.

Дисертація та автореферат виконані на належному теоретико-методологічному рівні відповідно до вимог «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року.

Актуальність, новизна положень і висновків дисертації, теоретичне і практичне значення її основних положень і висновків, практична значимість здобутих дисертантом результатів дослідження дають підставу присудити Ліннику Юрію Володимировичу за дисертацію «Розвиток Української Православної Церкви у контексті суспільно-політичних трансформацій (1988-2015)» науковий ступінь кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

С. О. Шкіль

*Підпис завзучого
П.В. негальченко*

В.М. Шкіль 6